

Володимир Задорожний, Галина Петришин
Національний університет «Львівська політехніка»

ДО ПИТАННЯ НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ З ІСТОРІЇ АРХІТЕКТУРИ ТА МІСТОБУДУВАННЯ

© Задорожний В., Петришин Г., 2008

У статті розглянено проблеми функціонування німецько-української термінології в німецьких, австрійських та українських фахових текстах з історії архітектури та містобудування, а також питання створення «Німецько-українського термінологічного посібника з історії архітектури та містобудування», виданого у 2006 р. у Львові.

The paper deals with problems of Ukrainian-German terminology functioning in German, Austrian and Ukrainian texts from history of architecture and city building and problem of “German-Ukrainian terminology manual from architecture and city building” development, published in 2006 in Lviv/

Сучасні наукові контакти із зарубіжними інституціями, партнерські угоди між навчальними закладами, індивідуальні стипендії та практики українських студентів і науковців за кордоном зумовлюють швидкі якісні зміни у навчальному процесі, зокрема вимагають вільного володіння іноземною мовою та термінологією в опанованій спеціальності на комунікативному рівні. З насиченням вітчизняного ринку іноземною фаховою літературою – журналами, довідниками, підручниками та монографіями, рекламною продукцією і CD-інформацією з'явилася можливість використовувати їх як для навчальної (проектної) роботи студентів, так і для виконання наукових робіт чи самостійних завдань.

За останнє десятиліття спостерігається інтенсивний розвиток наукових контактів України із німецькомовними країнами. Багаторічна співпраця Інституту архітектури Національного університету «Львівська політехніка» із науковими закладами Австрії та Німеччини виявила певні прогалини в науковій архітектурній освіті, зокрема, у галузі історії архітектури та містобудування. Це обґрунтовує необхідність пошуку додаткових форм навчання.

Інтенсифікація та поглиблення навчального процесу, співпраця у руслі європейської інтеграції вимагають нових ефективних підходів до опрацювання методичних розробок та навчальних посібників. Складений на основі вітчизняних та зарубіжних публікацій «Німецько-український термінологічний посібник з історії архітектури та містобудування: Навч. посібник / автори: Г. П. Петришин, В. В. Задорожний, С. І. Топилко, У. І. Іваночко, Т. І. Нестерова, О. Ю. Криворучко; за редакцією Г. П. Петришин. – Львів: ЕКОінформ, 2006. – 260с. – Бібліогр. С. 256–257 (22)» є наступним кроком у вирішенні цієї проблеми. Цю працю зарекомендувало Міністерство освіти і науки України як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, що навчаються за спеціальністю «Архітектура».

Під час роботи із зарубіжною фаховою літературою трапляються спеціальні архітектурні терміни, переклад яких ускладнено через те, що спеціальні терміни потребують окремої пошукової роботи, їхнього тлумачення, етимології та контекстуальної відповідності. Автори спробували розв'язати

це завдання у галузі історії архітектури та містобудування, враховуючи багаторічний досвід власної науково-дослідницької роботи, підсумовуючи та опрацьовуючи накопичений матеріал.

Значну складність у роботі становлять терміни, запозичені зі старогрецької, латинської, французької, іспанської, італійської, англійської та інших мов, пошуки автентичних німецьких та українських відповідників, з'ясування різниці у вживанні окремих термінів у Німеччині, Австрії тощо.

Окрім сучасної фахової літератури, автори опрацьовували значний масив історичних німецькомовних джерел, які стосувалися власне Галичини у складі Австро-угорської монархії 1772–1918 років; військові карти кінця 18 століття, колекції кадастрових карт краю середини 19 століття, матеріали переписів населення, інвентарні описи маєтків, земель, окремих споруд та ін.

Оволодіння навичками роботи у вищому навчальному закладі, особливо на старших курсах, тісно пов'язано із засвоєнням фахової термінології. Терміни, як відомо, – це слова та словосполучення, що мають спеціальне, чітко окреслене значення для певної галузі науки, техніки, мистецтва чи суспільного життя. Терміни не можна розглядати як окрему одиницю, а як слово (чи словосполучення), тісно пов'язане із контекстом. Воно має чітко визначене значення в кожному окремому випадку. Це значення може змінюватися відповідно до галузі використання. Тому доцільно розкривати значення окремого спеціального терміна у тому чи іншому контексті.

У «Німецько-українському термінологічному посібнику з історії архітектури та містобудування» вміщено близько 5 тисяч термінів і тісно пов'язаних з ними слів, а також стійких словосполук, подано тлумачення близько 400 базових термінів, що дає змогу використовувати цей посібник не лише під час роботи з німецькомовною фаховою літературою, але й для готування перекладів німецькою мовою.

Засвоїти термінологічну лексику допоможе багатий ілюстративний матеріал посібника (69 позицій) із класичними чи маловідомими прикладами з історії світової та української архітектури, яким продемонстровано застосування термінології до архітектурних об'єктів та їх елементів німецькою та українською мовами.

Навчальний посібник охоплює дві галузі знань:

- спеціальні архітектурні терміни, що відображають конкретні об'єкти, архітектурні споруди, їх форми та деталі, стилі тощо;
- контекстуальне поле, у якому ці терміни існують.

Контекст охоплює суміжні дисципліни, пов'язані з архітектурою та містобудуванням:

- історію (історичні епохи, окремі події, явища);
- географію (наприклад: ландшафт, гідрографічна структура тощо);
- суспільствознавство (наприклад: професійна структура населення).

Терміни розташовано в алфавітному порядку (не беремо до уваги артиклі, прийменники і сполучники), окрім винятків, зазначених *, наприклад:

- до терміна *Handwerker** внесено список найпоширеніших давніх міських ремісничих професій;
- до терміна *Religion** внесено релігійні свята, присвята церков тощо.

Переклад термінів супроводжується посиланням на синоніми, що дає змогу розширити функційне поле та побудову слів і словосполук. Синоніми до базових понять, на основі яких розвивається синонімічний ряд, позначено підкресленням. Синоніми розміщено в алфавітному порядку. Посилання на синоніми подано для кожного терміна, що дає змогу вибирати найвідповідніше поняття залежно від контексту, наприклад:

Besitz *f* – маєток, володіння, помістя (синонім: →*Besitztum*, →*Eigentum*, →*Grundbesitz*, →*Liegenschaft*).

Багатокомпонентні терміни розділено на компоненти, тобто прості складові слова, що допомагає швидше зорієнтуватися у їх конструкції, а, відповідно, у походженні, наприклад:

Atrium | *wohn* | *haus* *n* – атріумний житловий будинок.

Етимологія термінів тісно пов'язана з історичними шляхами становлення німецької та української архітектурної термінології. Подана етимологія стосується термінів, які походять з грецьких та латинських першоджерел (наприклад, стосовно термінів античної архітектури), італійського та французького походження, які найбільшою мірою вплинули також на формування архітектурної термінології в Україні, наприклад:

antik – античний (< *lat.*> «*antiquus*» = древній, старий), належний до античної культури;
~es Wohnhaus античний житловий будинок.

Всі етимологічні терміни подано у латинській транскрипції. Тлумачення термінів викликано необхідністю їх адекватного розуміння, що дає змогу принагідно закріпити загальнотеоретичні знання користувачів посібника. Для складних термінів прийнято алфавітно-гніздову систему. У гнізді провідний термін замінено тильдою, наприклад:

Bauweise *f* – спосіб спорудження, метод будівництва; *gipn.* спосіб видобування;
конструкція, geschlossene ~ замкнута забудова, halboffene ~ відкрита забудова, offene~
вільна забудова.

Стійкі словосполучення, у яких провідне слово стоїть не на першому місці, відділено від провідного терміна крапкою з комою. Пояснення до українських відповідників поміщено у круглі дужки, наприклад:

bedecken – накривати – перекривати (будівлю); – нашаровувати.

Синонімічні варіанти перекладу показано стрілкою. Це означає, що згідно з алфавітом це слово буде перекладено повніше. Коли значення синонімів дослівно збігаються, то їх перекладають лише під час першого використання, а надалі подають лише відсилання до першого варіанта, наприклад:

Bauwesen *n* – → *Architektur*.

Близькі за значенням поняття відділено комою, віддаленіші – крапкою з комою, різні значення – за допомогою тире.

У термінологічному посібнику наведено пояснення використовуваних скорочень та умовних позначень а також подано німецький та український алфавіти.

Над німецькою редакцією плідно працював д-р філол. наук, проф. Інституту мовознавства Віденського університету Гайнер Айхнер, етимологічну редакцію здійснив канд. філол. наук доц. кафедри іноземних мов Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка» Юрій Домбровський. Посібник видано завдяки підтримці директора Інституту архітектури проф. д-ра арх. Богдана Черкеса у рамках співпраці між Національним університетом «Львівська політехніка» та Віденським технічним університетом.

1. Німецько-український термінологічний посібник з історії архітектури та містобудування: Навч. посібник/ Г. П. Петришин, В. В. Задорожний, С. І. Топилко, У. І. Іваночко, Т. І. Нестерова, О. Ю. Криворучко; за редакцією Г. П. Петришин. – Львів: ЕКОінформ, 2006. – 260 с. – Бібліогр. С. 256–257 (22).